

EXPOZICE LAPIDÁRIUM MUZEA V IVANČICÍCH NA ZÁMKU V OSLAVANECH

Hana Fadingerová
Marta Němečková

Součástí sbírek Muzea v Ivančicích je také soubor historických architektonických fragmentů, náhrobků a dalších kamenných artefaktů. V červnu roku 2020 byly tyto předměty zpřístupněny veřejnosti v nové stálé expozici na zámku v Oslavanech. Expozice rozšířila nabídku pro návštěvníky oslavanského zámku a pro Muzeum Brněnska tím vznikla další příležitost prezentovat své sbírkové fondy.

Cesta, která vedla k tomuto počínu, byla dlouhá. Ostatně její počátky lze spatřit už v době, kdy sbírkový fond lapidária začal vznikat. Bylo to v roce 1903, kdy se do muzea dostala středověká kamenná křtitelnice z kostela sv. Petra a Pavla v Řeznovicích, která je dnes jedním z nejhodnotnějších předmětů v expozici. V roce 1924, kdy ivančické muzeum spravoval muzejní spolek, soubor lapidária čítal devět kusů kamenných artefaktů. V průběhu let do fondu lapidária postupně přibývaly další předměty, nejčastěji stavební články z historických domů v Ivančicích, které procházely přestavbami nebo byly bourány. Historické architektonické prvky byly tímto způsobem zachráněny a uchovány. I další předměty lapidária se svým původem vztahují především k Ivančicím a okolí. Pocházejí z různých časových období od středověku až po 19. století, převážná část se dá zařadit do 16. století a nese znaky renesančního slohu.

Postupně se rozrůstající soubor kamenných artefaktů byl dlouhou dobu uložen na nádvoří domu pánů z Lipé v Ivančicích. V roce 2007 byl přestěhován na zámek v Oslavanech. Historicky i umělecky hodnotné předměty zde však dlouho nebyly přístupné veřejnosti, i když se příležitostně některé z nich prezentovaly v rámci různých výstavních projektů. To se změnilo až s myšlenkou vytvořit stálou expozici lapidária, pro kterou město Oslavany poskytlo prostory. Jedná se o suterénní místnosti v nejstarší části oslavanského zámku, které byly jádrem někdejšího ženského cisterciáckého kláštera Vallis sanctae Mariae, založeného v roce 1225 a po rozpuštění konventu v první polovině 16. století přestavěného na renesanční šlechtické sídlo. Jihomoravský kraj, zřizovatel Muzea Brněnska, podpořil vznik expozice mimořádným účelovým příspěvkem.

V přípravné fázi byly kamenné předměty ošetřeny a restaurovány (restaurátorka Michaela Mrázová, r. 2017). Následovala úprava výstavních prostor, kterou zajistilo město Oslavany. Autorkami expozice jsou historička umění Hana Fadingerová a historička Marta Němečková z Muzea Brněnska. Prostorové řešení a mobiliář

vznikly podle návrhu architektonického studia AiD team, autorem grafické podoby informačních panelů a tiskovin k expozici je Jiří Topínka, výtvarník Muzea Brněnska. Osvětlení provedla firma Ateh lighting. Je třeba zmínit také nelehkou manipulaci s mnohdy velmi těžkými kamennými předměty, kterou odborně zajistila firma Hamák Moving.

Expozice je členěna do čtyř částí. Předměty vystavené ve vstupní místnosti evokují historickou podobu města Ivančice v 16. století, kdy bylo v držení pánů z Lipé a zažívalo všestranný rozkvět. Díky působení protestantské církve Jednoty bratrské byly Ivančice centrem kultury a vzdělanosti. Projevem této příznivé situace byla také stavební činnost. Na hlavním náměstí i jinde ve městě byla postavena řada honosných domů s renesančními portály a bohatou dekorativní výzdobou. Vysoká úroveň dochovaných kamenických prací odráží působení italských kameníků, kteří jsou ve městě v 16. století doloženi. Při prezentaci těchto stavebních článků bylo snahou autorské expozice názorně divákovi ukázat původní zasazení a funkci fragmentu ve stavebním celku. Tomu napomáhají kresebné rekonstrukce, jejichž autorem je Radim Vrla (Národní památkový ústav, pracoviště Kroměříž), a také historické fotografie původní podoby domů, pokud je bylo možné dohledat. Takto se podařilo rekonstruovat a prezentovat např. zdobený fragment portálu domu, který stával na dnešním Palackého náměstí v Ivančicích, nebo překlad ostění pozdně gotického portálu zbořeného měšťanského domu na Žerotínově náměstí. K dalším zajímavým exponátům reprezentujícím éru renesančního města patří část pranýřového sloupu původně umístěného před ivančickou rychtou nebo fragment reliéfu se symboly pekařského cechu.

Ve druhé místnosti expozice, kde se návštěvník nachází v lodi bývalého klášterního kostela, jsou umístěny předměty se vztahem k duchovnímu poslání místa. Jedná se nejen o zmiňovanou křtitelnicí z Řezovic, ale také o pamětní kámen z návrší Pekárka u Ivančic nebo o náhrobky ivančických měšťanů z 18. a 19. století. Ivančice však nebyly jen městem s křesťanskou tradicí, měly i obyvatele s jiným vyznáním – judaismem, o čemž vypovídají dochované kamenné fragmenty pocházející z místní židovské čtvrti. Jsou to například obřadní umyvadla ze synagogy. Díky spolupráci s Danielem Polakovičem, odborníkem z Židovského muzea v Praze, si návštěvník může přečíst překlad nápisu na jednom z umyvadel, který předmět přesně datuje a také uvádí jméno jeho objednavatele (datace 1852–1853, objednavatel Moše, syn rabína Davida Zerneru).

Prohlídka expozice pokračuje místností, v níž jsou shromážděny různorodé architektonické články z časového období od 16. až do 19. století. Za zmínku stojí fragment točitého schodiště s letopočtem 1588 pocházející z ulice Ve Sboru, místa spojeného s působením Jednoty bratrské. V poslední místnosti expozice jsou umístěny běžnější, nezdobené stavební články a jiné kamenné předměty (ostění dveří a oken, římsy, hmoždíře, žernovy). Tento prostor má charakter tzv. otevřeného depozitáře, exponáty v něm dokládají dobové řemeslné postupy a praxi.

Expozice lapidária je přístupná v turistické sezóně od května do září, průvodcovskou službu zde zajišťuje Vlastivědný spolek Rosicko-Oslavanska. Návštěvník by si měl z prohlídky odnést poznání, že kamenné architektonické fragmenty lze chápat jako historický pramen svého druhu, díky němuž můžeme rozšířit své poznání minulosti a „vidět“ historické Ivančice jako město se středověkým osídlením, jako místo vzkvétající během 16. století za pánů z Lipé a za působení Jednoty bratrské a také jako obec, která byla z části tvořena židovským obyvatelstvem. O tom všem podávají předměty lapidária, významné doklady hmotné kultury, své svědectví.¹

¹ Expozice byla v roce 2021 nominována na cenu Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro v kategorii Prezentace a popularizace a dále byla přihlášena do soutěže Stavba roku 2021.